

Uvodnik z orisom projekta

Robi Kroflič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

robi.kroflic@guest.arnes.si

Sonja Rutar

Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem

sonja.rutar@pef.upr.si

Bogdana Borota

Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem

bogdana.borota@pef.upr.si

Izhodiščne ideje projekta

Pričujoča monografija *Umetnost v vzgoji v vrtcih in šolah* je eno od sklepnih dejanj projekta Razvijanje sporazumevalnih zmožnosti s kulturno-umetnostno vzgojo (SKUM), ki je med letoma 2017 in 2022 potekal na izobraževalni vertikali od vrtcev do srednjih šol. Projekt je bil potrjen v času, ko so mednarodni in domači strateški dokumenti opozarjali na potrebo po vključevanju kakovostnih umetniških praks v šolski prostor z namenom oblikovanja inovativnih učnih okolij, ki so potrebna za razvoj številnih dimenzij osebnosti ter znanj in spretnosti prihajajočih generacij. Vedno znova se vračamo k ideji, da je umetniška izkušnja nenadomestljiv del pedagoških praks, na kar smo v času hitrega razvoja znanosti in tehnike kar malo pozabili in je v vrtcih in šolah začel prevladovati tehnični jezik, *techne*, nad poetskim, *poiesis*. A ne gre se slepiti, da smo v zadnjem obdobju dobili številne mednarodne strateške dokumente s področja razvoja vzgojno-izobraževalnih sistemov, ki izpostavljajo pomen umetnosti zaradi obujanja plemenitih humanističnih praks. Osnovni argument za krepitev področja umetniških praks v vrtcih in šolah je spoznanje, da nove tehnologije zahtevajo predvsem razvoj človeške kreativnosti (Kulturni bazar b. l.), saj je to tisti del človeških zmožnosti, ki je nenadomestljiv z robotizacijo in celo z razvojem umetne inteligence. Slednja uspe premagati najboljše šahiste, a, kot pravi strokovnjak za umetno inteligenco Joe Dumolin (Masten 2019), ta vrsta inteligence ne more razumeti enega samega odstavka *Rdeče kapice*. S tem argumentom seveda ni mogoče prepričati mednarodnih odločevalcev na področju vzgoje in izobraževanja, da otrok in mladostnik za razvoj človečnosti potrebuje branje literature, poslušanje glasbe, gledanje

likovnih podob ter lutkovnih in gledaliških predstav, izražanje s plesom in z multimedijskimi orodji. Prepričljivejši je argument enega vodilnih svetovnih teoretikov vzgoje, Gerta Bieste (2016), da se človeško učenje razlikuje od strojnega učenja, značilnega za inteligentne prilagodljive sisteme, kakršen je robotski sesalnik. Ti so se sposobni nenehno učiti in izboljševati svojo funkcijo vedno hitrejšega čiščenja danega prostora, a jih to učenje nikoli ne privede do trenutka subjektifikacije, ko izstopimo iz (za)danih razmer in se občutljivo ter odgovorno odzovemo na klic druge osebe, skupnosti ali naravnega okolja, ki je ogroženo in mu lahko s svojim dejanjem pomagamo. Da bi se zgodil ta kreativni trenutek subjektifikacije, je po Biesti (2016) ključen akt ustreznega poučevanja, oseba, ki me s svojim obličjem naslovi in pozove, da sem prav jaz tisti, ki se lahko odzovem in zadovoljim njeno potrebo.

Če je torej za učinkovito strojno učenje ključno ustrezno strukturirano učno okolje, pa poučevanje, ki poleg pridobivanja relevantnega znanja (kvalifikacija) in prilagajanja posameznika družbenim pričakovanjem (socializacija) zagotavlja tudi vznik posameznika kot subjekta (subjektifikacija), terja ustrezne pedagoške geste učitelja (Biesta 2016). Te so ujete v paradoks, ki ga dobro slutijo mentorji umetniških praks, namreč kako razvijati umetniške veščine in hkrati spodbujati otroka, mladostnika ali odraslo osebo, da ohrani svoj lasten umetniški izraz in izhaja iz lastnih ustvarjalnih potencialov. Da se tega paradoksa praviloma bolj kot klasično šolani učitelji zavedajo umetniki, izhaja iz njihovih lastnih izkušenj z ustvarjalnimi praksami. Tako Emily Pringle v svoji študiji (2002) ugotavlja, da umetniki na podlagi lastnih kreativnih praks in pogosto družbenega aktivizma v pedagoških situacijah praviloma razvijejo (so)ustvarjalne, problemske in izkustvene prakse poučevanja, da bi z njimi kot sodelavci, vzorniki, družbeni aktivisti in raziskovalci »razvili individualno ustvarjalnost udeležencev« ter jih »spodbuja[li] h kritičnemu premisleku njihove dejavnosti«, medtem ko je »poučevanje specifičnih tehnik ali rokodelskih veščin drugotnega pomena in nujno predvsem zato, da udeležencem omogočimo boljše uresničevanje njihovih idej v vizualni obliki« (str. 8).

Takšne in podobne ideje so nas vodile k zasnovi projekta SKUM, ki smo ga zastavili s cilji, da okrepimo kulturno-umetnostno dejavnost v šolski vertikali od vrtcev do srednjih šol – še posebej v lokalnih okoljih izven kulturnih središč, otrokom/mladostnikom pa omogočimo kakovostne umetniške izkušnje v kulturno-umetniških ustanovah in ob stiku z umetniki. Dodatni cilji, ki smo si jih zadali ob snovanju projekta, so bili povezani s promocijo doslej v vrtcih in šolah zapostavljenih umetniških zvrsti (uprizoritvene umetnosti, ples, film, multimedijske umetnosti), predvsem pa z namenom, da v vrtce in šole prive-

demo nove didaktične pristope, ki jih pri svojem delu razvijajo umetniki, in okrepimo status vzgojno-izobraževalnih ustanov kot kulturnih stičišč v lokalnem okolju.

Ker je sklepni del izvajanja projekta potekal v času pandemije covida-19 in daljšega zapiranja vrtcev in šol, se je pred nami pojavil še en izziv, in sicer kako preseči vzgojno-izobraževalne ovire ob šolanju na daljavo in nasloviti stiske otrok ter mladostnikov in izraziti upad motivacije za izobraževanje. Verjeli smo, da če kdo, bodo sodelujoči umetniki našli načine kreativne rabe informacijskih tehnologij, ki bodo omogočili nadaljevanje umetniških dejavnosti, s tem pa pomagali odpravljati občutek socialne izolacije in ponovno osmislili pomen izobraževanja.

Vsebine prispevkov v monografiji

V tej monografiji so zbrani znanstveni in teoretski prispevki izvajalcev projekta SKUM, ki smo poleg usmerjanja osnovnih pedagoških dejavnosti ves čas spremljali načine izvedbe projektov in njihove učinke ter si tako pridobili dragoceno gradivo za nadaljnje raziskovanje področja vzgoje v umetnosti in z umetnostjo.

V poglavju »Vzgoja z umetnostjo in prvoosebna umetniška izkušnja kot ključni sestavini sodobne vzgoje in izobraževanja« Robi Kroflič predstavi teoretsko utemeljitev prvoosebne umetniške izkušnje, kot se je ta izoblikovala v fenomenologiji in reformski pedagogiki. Gre za dialog vzgajane osebe z umetnino oziroma z vsebinami, ki jih upodablja z umetniškimi sredstvi. Ko ustvarjamo z umetniškimi jeziki, se vzpostavi stik med zavestjo in okoljem na način, da se v ta stik vzgajana oseba vključi z vsemi plastmi svoje duševnosti – z mišljenjem, s čustvenimi odzivi in z motivacijo za vztrajanje v aktivnosti ter željo po polni udeleženi v umetniškem dogodku. Ob tem pride do poznanjenja notranjih občutij, ki ponuja lažji vstop v samorefleksijo in osebno rast. Ne smemo pa spregledati še ene dimenzije prvoosebne izkušnje, ki vznikne kot posledica dejavnega vstopanja vzgajane osebe v umetniški dogodek kot gledalca/poslušalca/bralca. To je nekaj, česar vzgajane osebe »ne moremo naučiti« oziroma ji prenesti z razlago o pomenu umetnosti, ampak lahko nastane samo kot posledica neposredne »poetske prakse« – pozornega opazovanja, doživljanja in interpretacije. V zaključku avtor predstavi izbrane primere uspešnega spodbujanja prvoosebnih umetniških izkušenj s tem, da so umetniki otrokom, učencem oziroma dijakom predstavljali lastne umetniške kreacije, jih vodili skozi ogled likovne razstave na načelih participativnega galerijskega posredovanja, z umetniškimi sredstvi omogočili poglobljanje učnih snovi pri različnih splošnoizobraževalnih pa tudi strokovnih

predmetih, hkrati pa udeleženi v projektih omogočili kreativne rabe multi-medijskih orodij.

Sledi poglavje »Spodbudno, odprto in inovativno učno okolje kulturno-umetnostne vzgoje« Sonje Rutar, Jane Kalin, Anne Kožuh in Bogdane Borota. V njem avtorice predstavijo značilnosti odprtih učnih okolij kot prostorov, ki omogočajo organizacijo umetniške izkušnje, intuicije, uvida in doživljanja. Učno okolje opredelijo kot dinamični socialni in materialni kontekst, spodbudno učno okolje pa kot okolje, v katerem vzgojitelj/učitelj skupaj z otroki, mladostniki in vsemi vključenimi v procese vzgoje in izobraževanja vzpostavlja ter omogoča spodbudne materialne (materialno okolje) in podporne čustvene, socialne in poučevalne interakcije (čustveno-socialno in načrtno pedagoško okolje). Odprtost tega okolja pomeni, da vsem sodelujočim omogoča dostop do raznolikih izkušenj, vsebin ter prostorov varnega tveganja, divergentnega mišljenja, eksperimentiranja in različnih perspektiv pri razvoju ter razumevanju pomenov, inovativnost pa se odraža v preseganju konvergentnih načinov načrtovanja, izvedbe in evalvacije pedagoškega procesa. Hkrati avtorice izpostavijo štiri ključna načela, ki to tudi omogočajo: participacijo vseh vključenih v vzgojo pri načrtovanju, izvajanju in evalviranju, oblikovanje skupnostne povezanosti, omogočanje intuicije, uvida, doživljanja, spoznavanja in ustvarjanja ter avtentičnost in neposrednost učnih izkušenj.

V poglavju »Pomen umetniških izkušenj v vzgojno-izobraževalnem procesu v vrtcu, osnovni in srednji šoli« Helena Smrtnik Vitulić, Barbara Sicherl Kafol, Helena Korošec, Uršula Podobnik, Simona Prosen in Vesna Geršak predstavijo ugotovitve raziskave, ki je zajela štiri evalvacijska poročila iz vrtcev, šest poročil iz osnovnih in dve poročili iz srednjih šol, udeleženi v projektu SKUM. V evalvacijskih poročilih, ki so jih pripravili učitelji, so zajeta tudi stališča sodelujočih umetnikov ter otrok in mladostnikov, v nekaterih pa tudi stališča staršev. Cilj raziskave je bil ugotoviti, kako po mnenju izbranih udeležencev v projektu SKUM vključevanje umetniških izkušenj v vzgojno-izobraževalni proces prispeva k različnim področjem razvoja otrok in mladostnikov. Rezultati kažejo, da so udeleženci v projektu izpostavili naslednje pozitivne učinke: pomen novih umetniških izkušenj, razvoj sporazumevalnih zmožnosti ter drugega znanja in refleksije, pozitiven vpliv na medosebne odnose, čustva in osebno rast ter razvoj ustvarjalnosti. Ugotovitve raziskave tudi kažejo, da se ob vključevanju umetniških dejavnosti v vzgojno-izobraževalni proces spremenita tako sprejemanje in doživljanje umetnosti kot proces učenja ter poučevanja. Zato je pomembno, da se učitelji in vzgojitelji v okviru formalnega in neformalnega izobraževanja usposabljaajo za

vključevanje umetniških izkušenj v vzgojno-izobraževalno delo. Za kakovostnejšo kulturno-umetnostno vzgojo pa bi bila potrebna tudi širša in boljša mreža partnerstev med vzgojno-izobraževalnimi ter kulturnimi ustanovami in umetniki.

Eno od področij ciljev projekta SKUM je bilo tudi spodbujanje razvoja vrtca in šole kot kulturnih stičišč v lokalnem okolju. Omenjeno tematiko opisujejo Vesna Podgornik, Jana Kalin in Katja Jeznik v poglavju »Vzgojno-izobraževalna ustanova kot kulturno stičišče lokalnega okolja«. Raziskava, ki je vključevala koordinatorje projekta SKUM iz treh vrtcev, petih osnovnih šol in petih srednjih šol, je pokazala, da se je tekom izvajanja projekta SKUM okrepilo zavedanje pedagoških delavcev o pomembnosti sodelovanja s posameznimi umetniki in kulturnimi ustanovami pri organizaciji ter izvedbi kulturno-umetniških dogodkov in prireditev v njihovem lokalnem okolju. Nabor tovrstnih dejavnosti (razstave likovnih in fotografskih del, prireditve, filmske predstave, proslave ob državnih praznikih, pevski zbori ipd.) se je tekom izvajanja projekta SKUM povečal. Vrtci in šole so se povezali tudi z mediji in nekateri od njih so redno objavljali prispevke ter oglaševali pomembne dogodke v lokalnih časopisih in drugih medijih, kot so družbena omrežja, radio, razne publikacije, spletne strani, TV ipd. Avtorice izpostavljajo, da medsebojno sodelovanje odpira prostor za učenje drug od drugega, širi možnosti za učenje tako mladih kot odraslih ter gradi socialni in kulturni kapital posameznikov. Na ta način se oblikujeta občutek pripadnosti skupnosti in medsebojna solidarnost, razvijajo se posamezniki ter skupnosti v celoti. V ta namen je potrebno zagotavljati ustrezno načrtovanje in evalvacijo ciljev; porazdelitev virov, moči, odgovornosti pri doseganju skupnih ciljev; ohranjanje odprtosti, fleksibilnosti in proaktivno naravnosti vseh vključenih; ozaveščati pomembnost vzgojno-izobraževalnih ustanov kot kulturnega stičišča lokalne skupnosti.

Petra Štirn Janota in Darja Štirn pa v poglavju »Spodbujanje narativnosti v vzgoji in izobraževanju« predstavita pomen narativne vednosti, ki vključuje zmožnost oblikovanja zgodb in pripovedovanja, spodbuja raznolike poglede na svet ter kritično vstopanje v družbeno realnost in krepi aktivno poslušanje ter učenje od drugega. Pri tem naracijo opredeljujeta kot prvoosebno izkušnjo, ki podpira načela poetskosti učenja in poučevanja, pomembna pa je tako za učence kot učitelje. Pri pomenu naracije za učence izpostavita motivacijski in epistemološki pomen zgodbe, vpliv na oblikovanje smisla bivanja, odprte identitete in etične dimenzije sprejemanja drugačnosti, subjektifikacijo, bolj poglobljeno razumevanje učnih vsebin in tudi pomoč pri avtoterapevtskem soočanju z osebnimi in družbenimi travmami. Učitelji in vzgojitelji

pa z narativnimi dejavnostmi krepijo sposobnosti aktivnega poslušanja, pripravljenost, da spremenijo vnaprejšnja stališča, spoznanja ali predsodke o učenju, poučevanju in o podobi ter zmožnostih otrok in mladostnikov, hkrati pa narativne metode omogočajo dvig kakovosti načrtovanja, dokumentacije in evalvacije vzgojnih dejavnosti. Vzgojitelji in učitelji so bili k nastajanju dokumentacijskih zgodb nagovorjeni preko petstopenjskega načina načrtovanja, ki zahteva sprotno dokumentiranje procesa in refleksijo prehojenih korakov, kar je prispevalo k boljšemu priklicu, refleksiji in rekonstrukciji pedagoških procesov.

Poglavje »Umetnik v pedagoškem procesu« Uršule Podobnik in Bogdane Borota predstavlja izkušnje umetnikov s sodelovanjem v projektu SKUM. Umetniki so izpostavili pomen vzpostavljanja spodbudnega učnega okolja za razvoj ustvarjalnih potencialov otrok in mladostnikov ter učenja nasploh, spoštljivega odnosa do vzgojiteljev/učiteljev, sodelovanje z otroki in mladostniki pa so opisali kot pomembno in dopolnjujoče. V pedagoški proces so vstopali kot umetniki s prepoznavnim umetniškim opusom. Pri načrtovanju so izhajali iz lastne umetniške prakse in poznavanja prvin ter tehnik umetniškega snovanja. Omogočali so svobodo izražanja in iskanja lastnih poti do cilja. V primerjavi z učitelji pa imajo umetniki boljše sposobnosti prepoznavanja ustvarjalnih potencialov v otroku/mladostnikov. Rdeča nit aktivnosti, v katerih so sodelovali umetniki, so umetniške izkušnje otrok/mladostnikov, ki preraščajo zgolj učne potrebe. Kot pravita sodelujoča umetnika, nam umetniška izkušnja pomaga povezati se s svojim globljim bitjem in z življenjsko silo, ki nas intuitivno vodi skozi življenjske situacije. V tem procesu umetniška izkušnja deluje vzgojno, saj vzpodbuja socialni moment in otrokova/mladostnikova čustva v odnosu do vsebin, načina dela, (samo)udejanja in okolice, hkrati tudi spodbuja estetske vrednote in v skupinskem ustvarjalnem delu možnosti razvoja empatije ter medsebojne pomoči in podpore. Kot enega od argumentov za vzpostavitev trajnega sodelovanja umetnikov z vrtci in s šolami avtorici omenjata njihov spoštljiv odnos do vseh vključenih v pedagoški proces. Na osnovi rezultatov raziskave in projekta SKUM pa izpostavita tudi pomemben prispevek umetnikov k razvijanju spodbudnega učnega okolja in inovativnih pristopov k vzgoji nasploh.

Sledi poglavje »Umetnik in umetniška izkušnja: spoznavanje zakonitosti slike skozi ustvarjanje, soustvarjanje, poustvarjanje in posredovanje« Katje Bednarik Sudec, v katerem avtorica predstavi koncept poučevanja z uporabo umetniških praks, ki ga zagovarja Herbert Read, ki pravi, da mora biti umetnost podlaga za vzgojo. Pri tem ne meri na umetnostno oziroma likovno vzgojo v ožjem smislu, temveč si prizadeva za »integralni« koncept vzgoje,

kjer je estetska vzgoja izenačena z intelektualno. V besedilu so predstavljeni raziskovanje in eksperimentiranje z različnimi likovnimi tehnikami ter spoznavanje osnovnih likovnoteoretskih izrazov na podlagi vživljanja v izbrano pravljico ter iskanja poti za likovno ustvarjalno nadaljevanje procesa, ki ga je avtorica izvajala v vrtcu. Del prispevka je posvečen predstavitvi ateljejskega dela in procesu soustvarjanja likovnih del, drugi del pa se osredotoča na posredovalne procese likovne umetnosti v galerijskem prostoru (diskurzi v galerijskem prostoru) in iskanje kreativnih načinov govora o umetnosti. Poseben pomen tega prispevka izhaja iz dejstva, da avtorica, sama akademska slikarka, teoretično in praktično predstavlja pristope k delu z likovnimi vsebinami s perspektive družbeno angažirane umetnice.

Poglavje »Razvoj sporazumevalne zmožnosti v glasbenem jeziku v projektu SKUM« Branke Rotar Pance predstavlja pet projektnih glasbenih dogodkov v osnovni šoli, v katere so bili v sklopu predmeta glasbena vzgoja učenci kot izvajalci, poslušalci in ustvarjalci vključeni v tematske projektne aktivnosti, preko katerih so spoznavali gostujočega glasbenega umetnika, njegov poklic in delovanje. Gre za primer načrtovanja pouka glasbe po modelu vzgoje v umetnosti, pri čemer so bili dogodki timsko načrtovani, izvedeni in evalvirani s strani umetnika, učiteljice in raziskovalke – strokovne spremljevalke. Učenci so glasbene dogodke največkrat označili kot zanimive in zabavne. Najbolj jim je bilo všeč, kadar jih je umetnik vključil v igranje na inštrumente, kadar so plesali, ustvarjali v skupinah in peli. Skozi dejavnosti, ki jih je vodil umetnik, so obravnavane vsebine bolje razumeli in si jih zapomnili. Čeprav niso spremenili odnosa do klasične glasbe, so poudarili, da so jo umetniki predstavili na zanimiv način. Všeč jim je bila vključitev popularne glasbe in jazza. Glasbeni dogodki v projektu SKUM so učencem tudi obogatili vsakdanje šolsko življenje. Kot pomemben dosežek avtorica omenja oblikovanje novega modela, v katerem so se medsebojno oplajale umetniška, didaktična in raziskovalna ekspertiza. Učencem je omogočal razvoj sporazumevalnih zmožnosti v glasbenem jeziku, jih spodbujal k ustvarjalnosti, lastnemu raziskovanju, angažiranju pri skupinskem delu, razmišljanju in oblikovanju estetskih stališč. V času epidemije koronavirusa in zaprtja VIZ ter kulturnih ustanov je na novo ozavestil pomen in vlogo živega muziciranja ter neposrednega stika otrok, mladih in odraslih z glasbeno umetnostjo ter umetniki v avtentičnih učnih okoljih. Umetnike je na drugačen način vključil v formalno izobraževanje in s timsko izvedenimi glasbenimi dogodki spremenil šolski vsakdan učencev. Za učitelje glasbene umetnosti je pomenil razširitev in poglobitev glasbenih znanj ter spretnosti.

Barbara Baloh in Eda Birsa pa v poglavju »Vloga strokovnih delavcev in

umetnikov pri spodbujanju ustvarjalnega pripovedovanja in likovnega izraza« izpostavita ugotovitve raziskave, izvedene v vrtcu, ki odgovarja na vprašanje, kakšna je vloga odraslih (vzgojitelja in umetnika) in katere didaktične strategije uporabljajo za spodbujanje zmožnosti pripovedovanja ter likovnega izražanja predšolskih otrok. Načrtovane dejavnosti so bile primer medpodročnega načrtovanja in sodelovanja vzgojiteljic, umetnice in raziskovalk – avtoric tega poglavja. Vsaka vsebina se je začela z dejavnostmi, katerih cilj je bil spodbuditi podoživljanje in osebno doživetje z namenom senzibilizacije za jezikovno ter likovno umetnost. Avtorici ugotavljata, da je kakovostna umetniška spodbuda najprimernejše sredstvo za senzibilizacijo posameznika na umetnost. Dejavnosti so prav tako pozitivno vplivale na razvoj odnosov in učenja med otroki ter udeleženi odrasli osebami v različnih smereh: otrok – otrok, otrok – odrasla oseba (vzgojitelj in umetnik) ter odrasla oseba (vzgojitelj in umetnik) – odrasla oseba (vzgojitelj in umetnik). Model sodelovanja avtorici opišeta kot novost, ki jo velja ohraniti tudi po izteku projekta.

Oris projektnih dejavnosti

Da bi bralec lahko dobil celovit pogled na projekt SKUM, ki se je izvajal med 17. avgustom 2017 in 30. junijem 2022, v nadaljevanju predstavljamo nekaj kazalnikov projekta in izpostavljamo aktivnosti, za katere ocenjujemo, da so bile ključne za doseganje dobrih rezultatov in so prispevale k trajnostnemu vidiku projekta.

Konzorcij je sestavljalo 32 konzorcijskih partnerjev.¹ Na vzgojno-izobraževalnih zavodih (VIZ) je projektne aktivnosti izvajalo in/ali koordiniralo 224 vzgojiteljev v vrtcih in učiteljev v osnovnih ter srednjih šolah. V vzgojnih situacijah je bilo udeleženih 2.971 otrok iz vrtcev, 4.765 učencev iz osnovnih in 2053 dijakov iz srednjih šol. Z njimi je skozi daljše časovno obdobje in kontinu-

¹ Projekt je vodila Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem. Konzorcijski partnerji so bili še: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani, Pedagoški inštitut, Zavod Republike Slovenije za šolstvo ter 26 vrtcev, osnovnih in srednjih šol. Slednji so bili: Vrtec Ivana Glinška Maribor, Vrtec Koper, Vrtec Ljutomer, Vrtec Nova Gorica, Vrtec Postojna, Vrtec Sežana, Otroški vrtec Ajdovščina, Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci, Srednja šola za oblikovanje Maribor, Šolski center Slovenj Gradec, Gimnazija Slovenj Gradec, Šolski center Slovenj Gradec, Srednja zdravstvena šola, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, Gimnazija Jurija Vege Idrija, Lesarska šola Maribor, Osnovna šola borcev za severno mejo, Osnovna šola Draga Bajca Vipava, Osnovna šola Koroški jeklarji Ravne na Koroškem, Osnovna šola Koseze Ljubljana, Osnovna šola Pivka, Osnovna šola Savsko naselje, Osnovna šola Solkan, Enota vrtec Solkan, Osnovna šola Stročja vas, Osnovna šola Sveti Tomaž, Osnovna šola Šmarje pri Kopru, Osnovna šola Trnovo in Osnovna šola Vransko.

irano sodelovalo več kot 25 umetnikov² s sedmih umetniških področij.³ Pogostejše sodelovanje se je vzpostavilo tudi z vsaj 20 kulturnimi ustanovami (KU). Pri načrtovanju in raziskovanju projektnih aktivnosti na VIZ je sodelovalo tudi 24 strokovnjakov s partnerskih javnih (JZ), javnih raziskovalnih (JRZ) in javnih visokošolskih zavodov (JVŠZ). Sodelovanje VIZ z umetniki in KU se nadaljuje tudi po zaključku projekta. To je pomemben trajnostni vidik projekta, ki prispeva k nadaljnjemu razvoju sistema vzgoje in izobraževanja nasploh.

H kakovostnemu razvoju projekta je prispevalo podporno okolje. Pri tem želimo izpostaviti delovanje strokovnih timov in programe usposabljanja. Strateški tim (ST) so sestavljali sodelujoči iz JZ, JRZ, JVŠZ in predstavniki VIZ. Sprejemali so odločitve o poteku in spremljanju projekta, izvajanju raziskav, prilagoditvah izvajanja projekta glede na situacije, povezane s covidom-19, pogojih in mehanizmi za stalno izmenjavo izkušenj in praks, promociji projekta, finančnih zadevah in zaključnih aktivnostih na projektu. Strokovni timi so delovali na ravni fakultet. Njihovo delo se je osredotočalo na izvajanje raziskav, razvoj mehanizmov za pretok informacij in praks ter nudenje strokovne pomoči in podpore VIZ. Na vseh sodelujočih VIZ so delovali razvojni timi (RT). V posamezen RT so bili vključeni vsi sodelujoči na VIZ v projektu, vodil ga je koordinator projektnih aktivnosti na VIZ. Povezovanje RT je potekalo na ravni regij in celotnega projekta. Osrednje naloge RT so bile načrtovanje projektov v sodelovanju z umetniki in KU, medsebojno povezovanje in širjenje praks, dokumentiranje projektnih aktivnosti in udejanjanje trajnostnih vidikov projekta.

Za strokovno javnost in širše kulturno okolje se je izvajal cikel umetniških dogodkov Živim umetnost. Umetniške dogodke so izvajali sodelujoči umetniki in KU. Namen cikla je bil, da gledalec/poslušalec umetniško delo/umetniški dogodek doživi in ga ponotranji kot prvoosebno izkušnjo. Ta izkušnja lahko spodbudi radovednost in zanimanje, ki sta vzgojitelju/učitelju spodbuda za iskanje in razvijanje načinov vključevanja umetnosti v vzgojno-izobraževalno delo, skupaj z umetnikom. Izvajanje tega cikla je bilo predčasno zaključeno zaradi epidemioloških razmer. Nadomestili smo ga z informiranjem VIZ o povezavah do brezplačnih spletnih umetniških dogodkov, ki so jih umetniki in KU izvajali na daljavo.

Usposabljanje vzgojiteljev in učiteljev na sodelujočih VIZ je potekalo v

² Pismo o sodelovanju v projektu je podpisalo skupaj 66 umetnikov in 57 kulturnih ustanov. Sodelovanje se je lahko vzpostavilo z vsemi na seznamu, izbira je bila prepuščena VIZ in koordinatorjem s fakultet ter iz Društva Petida.

³ V projektu so bile zastopane: književna vzgoja, likovna, glasbena, plesna, uprizoritvena in vizualna umetnost ter multimedija.

okviru cikla modulov izobraževanj Izkušnja umetnosti. Namen usposabljanj je bil, da udeleženci doživijo umetnost kot način vstopanja v svet in kot način razumevanja sveta, ustvarjanja smisla bivanja ter kot umetnost samo po sebi, ko jo skozi lastno recepcijo in umetniško izkušnjo soustvarijo. Izobraževanja so izvajali sodelujoči umetniki in strokovnjaki iz KU ter strokovnjaki s partnerskih fakultet.

Prvi sklop modulov je potekal med junijem 2018 in novembrom 2018. Izvajal se je v treh središčih: Kopru, Ljubljani in Slovenj Gradcu. Drugi sklop, ki se je izvajal v živo in/ali na daljavo, je potekal med letoma 2019 in 2021. Udeleženci so navedli, da so se na podlagi izobraževanj spremenila njihova stališča do umetnosti v vzgoji ter doživljanje in spoznavanje umetnosti na osebni ravni. Izobraževanja so zagotovila tudi vpogled v možnosti povezovanja umetnosti z neumetniškimi področji in spoznavanje novih tehnik izražanja. Na izobraževanjih se je vzpostavljalo tudi prve stike z umetniki za skupno izvajanje pedagoških procesov na VIZ. Usposabljanj pa so se lahko udeležili tudi vzgojitelji/učitelji, ki niso sodelovali v projektu.

Kot trajnostni vidik projekta so na nacionalni ravni sprejeti štirje programi nadaljnjega izobraževanja in usposabljanja, ki bodo vzgojiteljem in učiteljem na voljo že v šolskem letu 2022/2023. V programu »Preplet uprizoritvenih umetnosti za ustvarjalno učenje in poučevanje« se bo osvetlil pomen izkustvenega učenja, ki temelji na vzgoji s pomočjo umetniške izkušnje in na izsledkih projekta za delo z otroki z različnimi učnimi zmožnostmi.

Koncept aktivnega učenja glasbe od vrtca do srednje šole, v povezavi s timskim delom vzgojitelja/učitelja in umetnika ter v raznovrstnih učnih okoljih, bodo udeleženci spoznavali v programu »Glasba kot področje kulturno-umetnostne vzgoje (KUV) – prispevek k trajnostnemu razvoju strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju«.

Kot pomemben medij pri učenju in poučevanju kulturno-umetnostne vzgoje prepoznavamo fotografijo kot način pripovedovanja zgodbe, sporočanja, domišljjskega ustvarjanja in izražanja. V programu »Pripovedovanje o sebi in svetu ter spoznavanje učnih vsebin s fotografijo« se bo razmišljalo, kako s pomočjo fotografije predstaviti vsebine iz učnega načrta ali kurikula ter kako v nadaljevanju spodbuditi otroke/mladostnike, da predstavijo svojo zgodbo in zgodbo o svetu, o drugem in lastnem razumevanju učne snovi.

V projektu se je nadgradil tudi model petstopenjskega načrtovanja in evalviranja kulturno-umetnostne vzgoje, ki temelji na refleksiji in komunikativni pedagogiki. Ta model od vzgojitelja/učitelja kot razmišljujočega praktika terja zmožnost vzpostavljanja kritičnega dialoga z drugimi odraslimi ter otroki in mladostniki, ki poteka ob dokumentaciji, zbrani v pedagoškem procesu. Ta spoznanja in veščine pa si bodo udeleženci usposabljanja lahko pri-

dobili v programu »Ko načrtovanje podpira raziskovanje v dialogu – procesno načrtovanje z uporabo pedagoške dokumentacije«.

Poleg omenjenega modela smo v projektu razvili tudi *participativni pristop načrtovanja in spremljanja/dokumentiranja vzgojno-izobraževalnega procesa*, ki temelji na participaciji vseh vključenih v proces vzgoje ter evalvacijah in refleksijah na osnovi raznovrstne dokumentacije pedagoškega procesa. Pristop omogoča ponoven vpogled v poučevalno izkušnjo, refleksijo vloge odraslega ter spoznavanje strategij učenja otrok in mladostnikov. Participativno načrtovanje poteka po načelih porajajočega se kurikulumu, s stalnim spremljanjem/dokumentiranjem pedagoškega procesa in s posebnim poudarkom na odzivanju na pobude otrok/mladostnikov ter z vključevanjem vsebinskih in procesnih pobud vseh vključenih v vzgojno-izobraževalno situacijo/proces.

K trajnostnosti projektnih spoznanj po zaključku projekta prispeva tudi pričujoča monografija *Umetnost v vzgoji v vrtcih in šolah*, ki ponuja celovit vpogled v ideje in izvedbo projekta SKUM, kot so jo s sprotnimi raziskavami opisali pisci poglavij. Razkriva nam široko paleto projektnih dejavnosti, od spodbujanja kakovostne vzgoje v umetnosti pri umetniških predmetih oziroma na kurikularnih področjih do vzgoje z umetnostjo, kjer so povezave med umetniškimi praksami in najrazličnejšimi »neumetnostnimi« kurikularnimi področji ter predmeti omogočile dvig motivacije za aktivno učenje in poglobljanje učne snovi. V obeh oblikah so projektne dejavnosti omogočile spodbujanje ustvarjalnih procesov pa tudi izboljševanje medosebnih odnosov, krepitev občutka skupnosti, uvide v možnosti reševanja osebnih stisk in družbeni angažma otrok ter mladostnikov. Umetniški projekti so se poleg tega izkazali za dober način premagovanja številnih težav, ki so nastale zaradi zapiranja vrtcev in šol v času pandemije covida-19.

Verjamemo, da bo pričujoča znanstvena monografija, skupaj s strokovnimi opisi izvedenih praks, ki so objavljeni v strokovni monografiji *Prakse izvajanja umetnosti v vzgoji v vrtcih in šolah*, in tematsko dvojno številko revije *Vzgoja in izobraževanje* 53 (1–2) o vzgoji z umetnostjo kot žlahtni in pogosto spregledani povezavi v pedagoškem delovanju dobra opora za nadaljevanje eksperimentiranja ter sistematičnega uvajanja umetniških praks v vrtce in šole, saj je skrajni čas, da pouk »tehnoloških znanj« uravnotežimo s humanistično dimenzijo »poetskih praks«.

Literatura

- Biesta, G. 2016. »The Rediscovery of Teaching: On Robot Vacuum Cleaners, Non-Egological Education and the Limits of the Hermeneutical World View.« *Educational Philosophy and Theory* 48 (4): 374–392.

- Kulturni bazar. B. l. »Paul Collard: Kaj je kreativno učenje in zakaj je pomembno?« Video na YouTube, 1:03. <https://www.youtube.com/watch?v=UCOjnFbjyHs>.
- Masten, A. 2019. »Joe Dumoulin: Eksplozija globokega učenja še ne pomeni, da bomo premaknili možgane v računalnik; Intervju s strokovnjakom za umetno inteligenco.« MMC RTV Slovenija. 7. november. <https://www.rtv slo.si/znanost-in-tehnologija/joe-dumoulin-eksplozija-globokega-ucenja-sene-pomeni-da-bomo-premaknili-mozgane-v-racunalnik/503811>.
- Pringle, E. 2002. »*We Did Stir Things up*«: *The Role of Artists in Sites for Learning*. London: Arts Council of England.